ГЛУХІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ВІСНИК

ГЛУХІВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

СЕРІЯ: ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Випуск 8

Глухів – 2006

ББК 74.58
В - 53
УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

Вісник Глухівського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Випуск 8. – Глухів: ГДПУ, 2006. – 278 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії педагогіки, дидактики, методики навчання, виховання молоді в навчальних закладах.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих навчальних закладів.

Редакційна колегія:

Головний редактор: кандидат педагогічних наук, професор Курок Олександр Іванович.
Заступник: кандидат педагогічних наук, доцент Зінченко Володимир Павлович.
Секретар: кандидат педагогічних наук, доцент Каліш Валентина Антонівна.

Члени редколегії:

Артемова Любов Вікторівна – доктор педагогічних наук, професор (Київський міжнародний університет);

Васін Юрій Григорович - кандидат педагогічних наук, професор (Глухівський державний педагогічний університет);

Вашуленко Микола Самійлович - дійсний член АПН України, доктор педагогічних наук, професор (Інститут педагогіки АПН України);

Вільчковський Едуард Станіславович – доктор педагогічних наук, професор (Глухівський державний педагогічний університет);

Волошина Ніла Йосипівна – член-кореспондент АПН України, доктор педагогічних наук, професор (Інститут педагогіки АПН України);

Давиденко Галина Йосипівна – доктор педагогічних наук, професор (Глухівський державний педагогічний університет);

Загородня Людмила Петрівна – кандидат педагогічних наук, доцент (Глухівський державний педагогічний університет);

Зайцева Ольга Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент (Глухівський державний педагогічний університет);

Ковальчук Галина Василівна – кандидат педагогічних наук, професор (Глухівський державний педагогічний університет);

Курок Віра Панасівна – кандидат педагогічних наук, доцент (Глухівський державний педагогічний університет);

Семеног Олена Миколаївна – доктор педагогічних наук, доцент (Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України);

Сидоренко Віктор Костянтинович – член-кореспондент АПН України, доктор педагогічних наук, професор (НПУ ім. М.П.Драгоманова);

Собко Валентина Олексіївна – кандидат педагогічних наук, доцент (Глухівський державний педагогічний університет).

Бірюк Людмила Яківна - кандидат педагогічних наук, доцент, (Глухівський державний педагогічний університет).

Затверджено Вченою Радою Глухівського державного педагогічного університету (протокол №3 від 12 грудня 2004 р.).

Затверджено ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України від 30 червня 2004 р. №3 – 05/7).

Адреса редакції: Глухівський державний педагогічний університет, вул. Києво-Московська, 24, м. Глухів, Сумська область, 41400

ISBN 966-376-011-7 **© Глухівський державний педагогічний університет**

УДК 378.014

Л.В. Задорожна-Княгницька

ІСТОРИЧНІ ТРАДИЦІЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО КОМПЕТЕНТНОГО ВЧИТЕЛЯ

У статті висвітлюються окремі аспекти педагогічної спадщини викладачів Глухівського вчительського інституту про організацію та здійснення самостійної бібліографо-аналітичної роботи студентів як основи їх майбутньої професійної компетентності. Пропонуються рекомендації щодо використання ідей викладачів зазначеного навчального закладу в процесі підготовки майбутніх учителів.

Ключові слова: компетентність учителя, бібліографо-аналітична робота, самостійна робота, дослідницькі вміння.

Просування вперед по шляху національно-культурного відродження в Україні через підготовку висококваліфікованих майстрів педагогічної праці - завдання актуальне, як ніколи. Відповідно до цього набуває першочерговості питання розвитку вищої освіти, здатної забезпечити школу високоосвіченими, інтелігентними, соціально зрілими і творчо зорієнтованими вчителями. Компетентність учителя забезпечується фундаментальністю його знань, педагогічно цілеспрямованою поведінкою та емоційно-вольовою сферою, новаторством, - а значить, високим професіоналізмом та духовною культурою вчителя.

У сучасних наукових доробках, присвячених проблемам підготовки вчителя акцентується увага не тільки на оволодінні професійними знаннями, уміннями й навичками, а й на вихованні особистості самого студента, майбутнього фахівця (А.С.Алексєєва, Л.В.Долинська, С.Д.Максименко, О.Г.Мороз, Т.С.Яценко). Підготовка до педагогічної діяльності розглядається як розвиток у майбутніх учителів творчого педагогічного мислення та соціальної активності (В.В. Сагарда), педагогічної креативності (В.А.Лісовська), формування творчого потенціалу особистості вчителя (Н.В.Кичук), професійної свідомості, мислення, діагностичної культури, здібностей до прогнозування, імпровізації, інноваційності (О.С.Левчук). Таким чином, основне завдання вищого навчального закладу – оптимально допомогти майбутньому вчителю в становленні й розвитку його професійних здібностей. До таких здібностей слід віднести, перш за все, дослідницькі (здібності аналізувати, прогнозувати, діагностувати, моделювати, формулювати проблему, гіпотезу, конструювати діяльність тощо). Ці здібності є фундаментом активності особистості, що являє собою основну рису компетентного вчителя, головний чинник його професійної діяльності.

Разом з тим, головною умовою підготовки компетентного фахівця є ґрунтовне засвоєння ним теорії, оскільки розвиток професійних здібностей і вмінь студентів залежить передусім від уміння викладача навчити студента самостійно здобувати необхідні знання, самостійно аналізувати літературні джерела. Не можна ігнорувати і той факт, що успішна педагогічна, як і будь-яка інша, професійна діяльність, потребує визначеної бібліоргафічної бази і вміння використовувати відповідні методичні та психолого-педагогічні літературні джерела.

У практиці підготовки педагогічних кадрів широко використовуються такі види самостійної роботи студентів, як написання рефератів, курсових робіт, самостійне оволодіння деякою частиною програмового матеріалу, виготовлення наочних посібників тощо. Але використання у навчальному процесі таких форм роботи ще не гарантує педагогів від можливих помилок, пов`язаних з незнанням методичної або психолого-педагогічної літератури, невмінням доцільно нею скористатися. Таку гарантію дає лише самостійна бібліографо-аналітична робота студентів під керівництвом викладачів. Сучасні бібліотеки та читальні зали ВНЗів мають у своєму арсеналі багате зібрання навчальної літератури з педагогіки, психології, окремих методик, бібліографічний аналіз яких сприяє розвитку важливих професійних вмінь.

Мета статті – з`ясувати можливості використання позитивного досвіду Глухівського вчительського інституту 1874-1917 рр. щодо організації самостійної навчальної роботи студентів.

Завдання:

1. Проаналізувати досвід викладачів Глухівського вчительського інституту 1874-1917 рр. щодо організації та керівництва самостійною аналітико-бібліографічною роботою студентів.

2. Виявити можливостей використання позитивного досвіду зазначеного навчального закладу в процесі підготовки компетентного вчителя для сучасної школи.

Підготовку майбутнього компетентного вчителя слід починати з формування стійкого усвідомлення студентами необхідності постійної кропіткої роботи з фаховими літературними джерелами, з розвитку здатності до аналізу, синтезу, співставлення, узагальнення, „згортання” та формалізації отриманої інформації. У констекті вирішення цього питання особливої актуальності

набуває проблема аналізу, узагальнення й творчого використання досвіду, накопиченого протягом усієї історії.

Особливий інтерес викликає питання про організацію самостійної аналітико-бібліографічної роботи студентів у діяльності перших вітчизняних педагогічних навчальних закладів, зокрема Глухівського вчительського інституту.

Архівні матеріали свідчать, що в зазначеному навчальному закладі успішно функціонувала стрункa система професійної підготовки майбутніх учителів, важливою складовою якої було ознайомлення студентів з новітніми навчальними посібниками для школи, їх рецензування та анотування. Така робота проводилась протягом майже всього навчального року. Базою для бібліографо-аналітичної роботи студентів була змістовна колекція навчальної літератури, зібрана у створеному в 1911 р. музеї навчальних посібників.

Колекцію музею складали кращі підручники і методичні посібники з педагогіки та психології (М.Демкова, К.Єльницького, О.Мальцевіча, П.Каптєрєва, П.Соловйова, І.Скворцова, В.Тихомирова та ін.), методики викладання географії (Д.Тимківського, О.Нечаєва, Б.Бобіна, В.Львова, П.Головачова, М.Круковського, П.Бєлохи, М.Раєвського, Є.Перна, А.Соколова, А.Руднєва), історії та методики викладання історії (С.Князькова, М.Тарасова, А.Гартвіна), фізики та природознавства (В.Лермонтова, Б.Вейтберга, Б.Розіна, Б.Лантзберга, К.Гофмана), хрестоматії, книги для читання, колекції наочних посібників з кожного навчального предмета, кращі роботи вихованців з ручної праці тощо.

Таким чином, музей мав солідну базу і був призначений для ознайомлення як викладачів, так і студентів з кращими посібниками та керівництвами з предметів курсу міських училищ. За свідченням самих викладачів, таке ознайомлення було необхідним, бо воно давало можливість вихованцям детально розглянути кращі з керівництв, наочних посібників та книг для читання, що передбачались для міських училищ: таким чином, це у майбутньому захистило б їх від звичайних прорахунків під час придбання посібників з названих предметів у бібліотеку чи кабінет навчальних закладів [1, с.382].

З цією метою на початку навчального року викладачі розподіляли вихованців інституту по групах (відповідно до учбових відділів музею), кожній з яких було визначено навчальні посібники або методична література, з якою вони працюватимуть. Таким чином, майбутні педагоги щодня з 5 до 7 години вечора мали можливість працювати під керівництвом викладачів інституту чи вчителів міського училища.

До першого березня вихованці подавали письмові реферати про навчальні посібники, які потім заслуховувались на особливих педагогічних нарадах у присутності викладача зі спеціальності та під головуванням директора інституту. При цьому в обговоренні рефератів могли брати участь усі зацікавлені - і викладачі, й студенти. Результати обговорень (переваги та недоліки навчальних посібників та ступінь їх придатності для вчителів міських училищ) записувались в особливі протоколи, які потім розмножувались і видавались вихованцям як керівництво для вибору навчальних посібників при придбанні їх для бібліотек міських училищ. Це були своєрідні орієнтири для майбутніх вчителів у їх складній педагогічній діяльності.

Про бібліографічну роботу студентів інституту знали широкі кола педагогічної громадськості, оскільки реферати студентів та протоколи засідань педагогічних нарад по обговоренню цих рефератів друкувались у часописі „Ежегодник Глуховского учительского института”. Так, опублікованих рецензій на навчальні та наочні посібники у 1911 році було 104, а в 1912 - 140. Цей факт свідчить про те, що викладачі інституту не лише закладали у своїх вихованцях фундамент професійної компетентності, постійно збуджуючи їх до вивчення необхідної педагогічної та методичної літератури, але й самі постійно удосконалювали свою педагогічну майстерність шляхом самоосвіти.

З викладеного вище стає очевидною наявність стрункої системи раціонально організованої професійно-педагогічної підготовки студентів, яка давала високі освітні результати.

Використовуючи позитивний досвід Глухівського вчительського інституту 1784-1917 рр. пропонуємо наступні рекомендації щодо організації самостійної роботи студентів з небхідною для професійно-педагогічної діяльності літературою:

- до початку такої роботи викладачами педагогіки, психології, окремих методик розробляється перелік навчальних посібників, методичних рекомендацій, довідкової літератури з кожної теми шкільної програми профілюючої навчальної дисципліни;
- студенти працюють з такою літературою за чітко визначеними розділами, складаючи коротку анотацію змісту з урахуванням недоліків та достоїнств кожного посібника;
- час для подібних занять може призначатися у зв`язку зі специфікою кожного ВНЗу раз або двічі на тиждень протягом навчального семестру або навчального року;

- результати студентської роботи обговорюються на бібліографічних годинах, оформлюються у вигляді анотацій до навчальних посібників, якими укомплектовується „папка випускників”.

Організована таким чином бібліографо-аналітична самостійна робота студентів має низку переваг:

1). Майбутні вчителі вже під час навчання в педагогічному ВНЗі отримують точні відомості про необхідну для їх професійної діяльності методичну та психолого-педагогічну літературу.

2). Вони вчаться аналізувати, співставляти, узагальнювати та систематизувати прочитане, що складає необхідну основу творчого мислення у будь-якого роду діяльності, а тим більше педагогічній.

3). Опанування навичками самостійної роботи, самоорганізації, розвитку вольових зусиль та відповідальності, що є важливими якостями у справі оволодіння педагогічною майстерністю.

4). Бібліографічні години, що проводяться в університетах, дають змогу викладачам кафедр педагогіки, психології, викладачам окремих методик акцентувати увагу студентів на тій спеціальній літературі, яка розкриває основні риси й елементи професійної компетентності вчителя; але вони надто рідкі, проводяться не систематично і тому часто не мають високої результативності. Бібліографічна робота студентів і відрізняється досягненням суттєвих результатів в опануванні професійно-педагогічними знаннями завдяки наполегливим пошукам істини самими студентами.

Звичайно, перелік вмінь, формування яких відбувається під час участі студентів у бібліографо-аналітичній роботі, ще не охоплює всього об’єму педагогічних вмінь, які цілеспрямовано можуть формуватися в студентів у процесі вивчення дисциплін спеціального циклу. Їх перелік значно ширший, оскільки процес формування компетентної особистості майбутнього вчителя має за своєю суттю всеосяжний характер, він вбирає в себе усі напрями та аспекти діяльності педагогічного навчального закладу. Головне тут полягає в тому, щоб педагогічні ВНЗи, озброюючи своїх вихованців глибокими теоретичними знаннями, міцними навичками та вміннями, необхідними для успішної педагогічної роботи, виховували палку любов до учительської професії, захопленість, одержимість, готовність до подолання будь-яких труднощів, безмежне прагнення творити, шукати, осмислювати та впроваджувати у практику передові ідеї та кращий досвід. Досягти такого результату можна лише цілеспрямованою працею педагогічних навчальних закладів, постійною орієнтацією на підготовку не просто вчителя, а вчителя-майстра, наставника, художника своєї справи.

Література

1. Ежегодник Глуховского учительского института / Под ред. М.С.Григоревского. - Киев, 1912. - 436 с.
2. Лазарєв М.О. Основи педагогічної творчості: Навчальний посібник для педагогічних інститутів та системи підвищення кваліфікації учителів. – Суми: ВВП “Мрія” - ЛТД, 1993. – 144 с.
3. Педагогічна професія і особистість учителя: Методичні рекомендації / Укладач Н.В.Гузій.-К., НПУ, 2000. - 19 с.
4. Яценко Т.С. Активная социально-психологическая подготовка учителя к общению с учащимися. - К.: Освіта, 1993. - 207 с.

Резюме

В статье освещаются отдельные аспекты педагогического наследия преподавателей Глуховского учительского института об организации и осуществлении самостоятельной библиографической работы студентов как основы их будущей профессиональной компетентности. Предлагаются рекомендации относительно использования идей преподавателей отмеченного учебного заведения в процессе подготовки будущих учителей.

Ключевые слова: компетентность учителя, библиографо-аналитическая работа, самостоятельная работа, исследовательские умения.

Summary

The author of the article has investigated some aspects of pedagogical legacy of teachers of the Hlukhiv Teachers` Training Institute are lighted about organization and realization of independent bibliographic work of students as bases of their future professional competence. Recommendations as to using the ideas of teachers of the noted educational establishment in the process of preparation of future teachers.

Key words: competence of teacher, bibliographical and analytical work, independent work, research abilities.